

Iz spomeničkog blaga Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek

Krpeljević, Ljiljana; Špoljarić, Marijana

Source / Izvornik: **Vjesnik bibliotekara Hrvatske, 2013, 56, 247 - 260**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:206:602946>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-05**

Repository / Repozitorij:

[RGISKO - Repository of the City and University
Library Osijek](#)

**IZ SPOMENIČKOGA BLAGA
GRADSKE I SVEUČILIŠNE KNJIŽNICE OSIJEK**

**THE MEMORIAL HERITAGE
OF THE CITY AND UNIVERSITY LIBRARY IN OSIJEK**

Ljiljana Krpeljević, dipl. knjiž.

Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek
kljilja@gskos.hr

Marijana Špoljarić, dipl. knjiž.

Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek
mspoljaric@gskos.hr

UDK / UDC 027.52+027.7(497.5Osijek)

Stručni rad / Professional paper

Primljeno / Received: 15. 11. 2012.

Sažetak

Spomenička je zbirka Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek posebna zbirka unutar knjižničnog fonda koja obuhvaća građu izdanu do 1945. godine. Zbirka je podijeljena na podzbirke: knjige izdane do 1945. godine, zbirka rara (stara knjiga), Di-valdiana i zbirka legata (legat Hengl, Sonnenfeld, Pollak, Magjer, Rakoš, Pinterović, Kocijan, Gottschalk). U radu se ukratko predstavljaju zbirke s kulturno povijesnom vrijednošću od lokalnoga značaja i njihova struktura. Spomenička zbirka fizički je dostupna, ali s potpunom ili djelomičnom stručnom obradom. Potrebno je stručno obraditi zbirku u potpunosti sa svim njezinim podzbirkama, predstaviti strukturu zbirke (tematika, jezici, vrste publikacija), izdvojiti staru knjigu i posebno vrijedne primjerce knjiga. Cilj je očuvati cjelovitost i posebnosti podzbirke. Započelo se s projektom

digitalizacije građe iz Spomeničke zbirke, posebno zavičajnih monografija, zavičajne periodike i grafičkih mapa sa zavičajnim značajem, kako bi se kulturno blago učinilo dostupnim javnosti. Obrada, organizacija, zaštita i prezentacija spomeničkih zbirki nužna je u smislu očuvanja građe kao dijela kulturnog i društvenog identiteta i očuvanja baštine. Knjižnica u tome ima veliku ulogu i uvelike doprinosi spomeničkoj i kulturnoj baštini Osijeka i Slavonije.

Ključne riječi: kulturna baština, spomenička zbirka, legat, zavičajnost, Osijek i Osječani na prijelazu 19./20. stoljeće

Summary

The memorial book collection of the City and University Library in Osijek is a special collection within the library holdings which comprises materials published before 1945. The collection is divided into several subcollections: books published before 1945, the rare book collection, the Divaldiana, and the legacy collections (Hengl, Sonnenfeld, Pollak, Magjer, Rakoš, Pinterović, Kocijan, Gottschalk). This paper presents briefly the various collections and their cultural and historical values important for the local community. The memorial book collection with its completely or partially catalogued resources is available to the public. It is necessary to expertly catalog and process the collection and all its subcollections, present the collection's structure (topics, languages, publication types), and single out old and particularly valuable books. The goal is to preserve the integrity and particularity of the subcollections. In order to provide greater public access to cultural heritage resources, the project of digitization the memorial collection was started, with a particular emphasis on the local monographies and periodicals, as well as graphic maps with local themes. Cataloging, protection, conservation and presentation of memorial collections are necessary in order to preserve them as part of the cultural and social identity and heritage. Thus the library has a significant role in contributing to the preservation of the memorial and cultural heritage of Osijek and Slavonia.

Keywords: cultural heritage, memorial collection, legacy, local heritage, Osijek and citizens of Osijek at the turn of the 19th to 20th century.

1. Uvod

Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek, osnovana 1949. godine, svoj je fond temeljila na fondu Knjižnice Gradskoga narodnog odbora Gornji grad (koja djeluje od prosinca 1947.) te Knjižnice Gradskoga narodnog odbora Donji grad (koja 1948. postaje Područni odjel Donji grad). Knjižnica se razvijala kao javna gradska/narodna knjižnica grada i općine Osijek s mješovitim knjižnim

fondom za djecu i odrasle.¹ U skladu s razvojem knjižnice, dobivanjem obveznog primjerka 1961. godine i proširivanjem djelatnosti i funkcije na narodnu i sveučilišnu/znanstvenu knjižnicu 1975. godine, knjižnični fond se širi i nastaju posebne zbirke unutar Studijske čitaonice: obvezni primjerak RH, Zbirka magistarskih radova i doktorskih disertacija, BDI zbirka, Zavičajna zbirka i Spomenička zbirka.

Tako je s osnivanjem Gradske knjižnice Osijek 1949. godine počelo i aktivno stvaranje knjižničnoga fonda. Kasnijim razvojem fonda, osnovni se fond knjižnice pretvara u sadašnju spomeničku zbirku.

Spomenička zbirka Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek posebna je specijalna zbirka unutar knjižničnoga fonda Studijske čitaonice koja obuhvaća svu građu izdanu do 1945. godine bez obzira na područje izdavanja i tiskanja. Zbirka je to stvarana kupnjom i darom ili otkupom pojedinačnih knjiga i cijelih zbirki kao ostavština privatnih knjižnica poznatih Osječana. Zbirka se dijeli na više zasebnih podzbirki: knjige izdane do 1945. godine, zbirka rara (stara knjiga),² Divaldiana, zbirke legata (legat Hengl, Sonnenfeld, Pollak, Magjer, Rakoš, Pinterović, Kocijan, Gottschalk i dr.).

U radu će se prvi put javnosti predstaviti Spomenička zbirka Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek, ali s posebnim naglaskom na spomeničku zbirku od regionalnoga značaja, unutar čega izdajavamo Divaldianu i legate. Zbirke su to koje predstavljaju kulturno dobro od lokalnoga značaja.

Predstavit će se kulturno povijesna vrijednost pojedinih zbirki, povijest zbirki (čiji je nastanak vezan uz život i djelovanje pojedinih osoba) te veličina i struktura zbirki (tematika, jezik, vrste publikacija). Posebno će se izdvojiti najzanimljiviji primjerci, poput stare knjige, zavičajno vrijednih naslova ili rijetkih primjeraka građe.

2. Divaldiana

Divaldiana je zbirka knjiga tiskanih u Divaldovoj tiskari. Tiskaru je osnovao Ivan Martin Divald 1775. godine. Bila je to prva osječka javna tiskara. Divaldova tiskara djelovala je u Osijeku punih osam desetljeća (1775.-1857.). Osječka je tiskara bila jedina na cjelokupnom području Slavonije sve do

¹ Povijest Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek [citirano: 2012-08-22]. Dostupno na: <http://www.gskos.unios.hr/~descape/files/Povijest%20GISKO%281%29.pdf>

² Knjige tiskane do 1850. godine.

godine 1862., kad je Miroslav Kraljević otvorio tiskaru u Požegi.³ Nakon 1857., tradiciju Divaldova tiskarstva u Osijeku nastavljaju Carl (Dragutin) Lehmann, Gustav Wagner i Jakob Frank, Dragutin Sandor, Julije Pfeiffer, Eugen Ruppert, Josip Mederšicki, Alois (Vjekoslav) Schaffer, Dragutin Laubner te naposljetku Prva hrvatska dionička tiskara. Gradska i sveučilišna knjižnica u svome fondu Spomeničke zbirke također posjeduje i knjige tiskane u navedenim tiskarama, koje je i izložila na izložbi "Osječko izdavaštvo 1742-1996 : izbor", ali o drugim tiskarama u ovome radu neće biti riječi.

S Divaldovom tiskarom razmahao se kulturni preporod u Slavoniji jer su se oko te tiskare okupili svi slavonski intelektualci 18. stoljeća, dotiskivali svoja djela i postavili temelje regionalnoj slavonskoj književnosti.⁴ Tiskare su u to doba predstavljale značajnu kulturno prosvjetnu funkciju.

Bibliografije Divaldiane objavili su Josip Bösendorfer i Marija Malbaša. Sva građa Divaldiane u posjedu GISKO-a citirana je u navedenim djelima. Zbirka Divaldiana ima 12 naslova stare knjige. Nova je to zbirka, nastala kupovinom u razdoblju 2005.-2009. godine, s namjerom obogaćivanja fonda stare knjige od lokalnoga značaja. Knjige su pisane na hrvatskom i latinskom jeziku, s područja književnosti i religije. Primjerci su dobro očuvani, zaštićeni u kartonskim kutijama i smješteni u trezoru. Zbirka je katalogizirana i dostupna kroz knjižnični katalog. Velik dio građe također posjeduje i Franjevački i Kapucinski samostan u Osijeku, radi kojih je i ranije u sklopu projekata i za potrebe zajedničkih izložbi građa obrađena.

Divaldianu izdajavamo zbog značajne kulturno-povijesne i zavičajne uloge te vrijednih primjeraka stare knjige u toj zbirci.

Iz zbirke Divaldiane izdajavamo:

- Sveta Roxalia panormitanska divica / nakichena i izpivana po Antunu Kanislichu Poxexaninu. U Becsu : pritiskana s' od Ghelena slovih, 1780. (Essekini : typis Joannis Martini Diwalt)
- Kamen pravi smutnye velike illiti Pocetak i uzrok istiniti rastavlyenya Cerkve Istocsne od Zapadne po... Antunu Kanislichu... U Osiku : Kod Ivana Martina Divalta, 1780.
- Kuchnik shto svakoga miseca priko godine: u polju, u berdu, u bashcsi, oko marve i xivadi, oko kuche i kuchi csiniti, i kako zdravje razloxno

---

³ Malabaša, Marija. Osječka bibliografija, sv. 1. Zagreb : JAZU, Centar za znanstveni rad Osijek, 1981. Str. 5.

⁴ Bösendorfer, Josip. Divaldiana u Osijeku. // Osječki zbornik 1 (1942), 70.

- uzderxati ima / Josip Stipan Relkovich od Ehrendorf. U Osiku : Slovih Ivana Martina Divalt, 1796.
- Govorenja za svecsane dneve boxje, b. d. marie, i vsetih, s'nikima pri-loxitima porad poboxnoga obicsaja / po o. fra. Bernardinu Leakovich. U Osiku : slovima gofp. Ivana Martina Divalt, 1802.
S ciljem očuvanja i predstavljanja bogate zbirke, u nizu zavičajnih monografija u digitalnoj knjižnici GISKO nalazi se digitalizirana:
  - Sveta govorenja petdeset na vechu slavu Gospodina Boga Sabaoth na poshtenje Blaxene Divice Marie Bogorodice i ostalih svetih Boxjih pri-ko godine sloxena, I / [prikazana od priponiznog sluge Fra Aleksandra Tomikovicha Franciskana]. U Osiku : Pritiskana Slovima Ivana Martina Divalt, 1797.
U postupku digitalizacije je knjiga u tri sveska:
  - Dilla svetih mucsenikah nehimbena i izabrana / s-trudom i pomnjom o. p. Teodorika Ruinartha reda s. Benedika misnika skuppita, razabrana i na svitlost dana ; a po Ivanu Marevichu... za korist duhovnu svega illirickoga naroda iz latinskoga jezika na illiricki prineshena i u tri dila razdilita. U Osiku : Slovih Ivana Martina Divalt privil. knjigotisca, 1800.

3. Legati u spomeničkoj zbirci

Privatne su knjižnice bile temelji u izgradnji mnogih knjižnica diljem svijeta (Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, Britanska nacionalna knjižnica, zatim Bodleana, knjižnice u New Yorku, Oxfordu, Washingtonu), te su mnoge narodne i sveučilišne knjižnice nastale upravo na legatima poznatih bibliofila ili su njihovi darovi kasnije uvelike potpomogli u stvaranju i razvijanju fonda knjižnice, no to nije slučaj u Gradskoj i sveučilišnoj knjižnici Osijek. U knjižnicu su legati dospjeli dok je ona bila u razvoju, ali kao dodatna vrijednost osnovnome fondu knjižnice, s trostrukom vrijednošću, legata, dio spomeničke i dio zavičajne zbirke. Prema izgradnji knjižničkoga fonda, legati u Gradskoj i sveučilišnoj knjižnici Osijek statične su zbirke, darovane ili ot-kupljene privatne knjižnice koje se vode i obrađuju kao posebne zbirke unutar Spomeničke zbirke, sačuvane kao cjelina. Organizacija zbirke legata je ista kao i za redovni fond, formalna i sadržajna obrada se radi prema jedinstvenim pravilima i standardima, ali se pri konačnome rasporedu građe čuva cjelovitost i posebnost zbirke. Kod obrade legata se po dogovoru dodaje još i napomena

o prijašnjem vlasniku te se on spaja kroz sporednu kataložnu jedinicu, kako bi se legat okupio i kroz knjižnični katalog. Cilj je tako obrađenu građu okupiti kroz biltene prinovljene građe legata, kako bi legati bili pretraživi na jednome mjestu te bi to predstavljalo posebno izdvojenu bibliografiju darovatelja.

Vrijedni sakupljač pisane kulturne baštine bio je ravnatelj Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek Pavle Blažek, za čijega je rukovodstva u fond darom ili otkupom ušlo više legata: Viktora D. Sonnenfelda, Rudolfa F. Magjera, Miroslava Pollaka, Pavla M. Rakoša, Danice i Ante Pinterovića, Vjekoslava i Matilde Hengla, Huga Gottschalka. Iako po definiciji legata⁵ sve navedene zbirke nisu legati u teoriji jer ih nisu vlasnici osobno dali knjižnici, u knjižnici je u praksi pojednostavljeno imenovanje svih privatnih knjižnica koje posjeduje - legatima. U radu se daje pregled legata koji su u knjižnični fond ušli darom.

3.1. Legat Sonnenfeld

Viktor D. Sonnenfeld (Petrijeveci, 1902. – Osijek, 1969.) hrvatski je novinar, književnik i prevoditelj. U Osijeku je završio osnovnu školu i realnu gimnaziju. Studirao je filozofiju u Zagrebu i Marseilleu. U Osijeku provodi cijeli svoj radni vijek. Bio je novinar u predratnim osječkim listovima, a kasnije u Glasu Slavonije novinar i urednik više od 20 godina. Osim publicistikom, aktivno se bavio i prevoditeljstvom s njemačkoga na hrvatski jezik, pretežno filozofskih, ali i kazališnih djela i feljtonskih romana u bibliotekama dnevnih novina. Sonnenfeld je bio član strukovnih udruženja Društva prevodilaca Hrvatske, Društva hrvatskih književnika, Udruge novinara Hrvatske i Udruge njemačkih prevoditelja.

Legatom Sonnenfeld započela su istraživanja legata u Gradskoj i sveučilišnoj knjižnici Osijek. Legat je knjižnici darovala bivša Sonnenfeldova su-pruga Jelena, nakon njegove smrti, 1970. godine. Nastanak legata smještamo u početke Sonnenfeldova djelovanja u rane 1920-e godine 20. stoljeća pa sve do njegove smrti, 1969. godine. Ukupno je 3.492 inventariziranih jedinica građe. Više je primjeraka istoimene knjige, što umanjuje broj naslova koji otprilike za knjige broji 2.889 naslova. Inventariziran je u siječnju i veljači 2001. godine u posebnu knjigu inventara Legat Sonnenfeld. Istraživanje legata

---

⁵ Katica Tadić definira “legat kao posebnu vrstu dara, odnosno oporučno ostavljena vlastita knjižnica koju pojedinac zavješćuje određenoj knjižničnoj ustanovi”. U: Tadić, Katica. Rad u knjižnici : priručnik za knjižničare [citirano: 2012-08-22]. Dostupno na: <http://www.ffzg.hr/infosz/biblio/nastava/dz/text/pog2.htm>

Viktora D. Sonnenfelda u Gradskoj i sveučilišnoj knjižnici Osijek nedavno je započelo postavljanjem legata u kulturno povijesni kontekst. Kasnije su jedinice i statistički obrađene te je napravljena kvantitativna analiza legata. Legat je privremeno za vrijeme trajanja postupka obrade i analize, računalno pretraživ pomoću posebnih popisa.

Cjelokupno razdoblje građe u legatu je od 1627. do 1966. godine. Najstarija je knjiga *Oeconomia, oder Haussbuch zum Calendario Oeconomico & perpetuo gehoerig* M. Johannes Colerija iz 1627. godine, tiskana u Wittenbergu s dodatkom J. Leunclaviusa *Traumbuch Apomasaris!* iz 1611. godine. *Oeconomiae*, odnosno “Kućna knjiga” je jedan od pretisaka u redakciji Paula Helwiga, koji se se pojavljivali u 17. stoljeću čak četrnaest puta. Knjiga *Oeconomia* M. Johannes Colerija restaurirana je u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu 2007. godine. Najviše je knjiga u legatu tiskano u razdoblju od 1911. do 1950. godine, što je ujedno i najaktivnije vrijeme djelovanja Viktora D. Sonnenfelda. Najviše je knjiga tiskanih u Njemačkoj i na njemačkome jeziku. Dokaz je to Sonnenfeldova izvrsnog poznavanja njemačkog jezika, što je razumljivo s obzirom na njegovo židovsko-njemačko podrijetlo te njegove prijevode brojnih njemačkih filozofa i književnika s njemačkoga na hrvatski jezik. U Sonnenfeldovoj vlastitoj nakladi izlaze knjige tiskane u Osijeku kao njegov prevoditeljski rad.

U legatu, svaka je jedinica knjižne građe označena crvenim tiskanim ex librisom vlasnika legata Viktora D. Sonnenfelda, kako bi se označilo vlasništvo knjižnice i posebnost zbirke. Osim Sonnenfeldova ex librisa, knjige posjeduju i ex librise prijašnjih vlasnika ili darovatelja Sonnenfeldu. Zanimljiva je povezanost Miroslava Pollaka (čiji također legat knjižnica posjeduje) i pojavljivanje njegovih ex librisa u knjigama Viktora D. Sonnenfelda (Ex libris Miroslava Pollaka i bilješka “Osijek, 18. januara 1926.” u knjizi W. Wundt: *Seine Wuerdigung*, Erfurt, 1924.).

Izbor građe u legatu svjedoči o Sonnenfeldovoj jakoj povezanosti s njemačkom kulturom i intelegencijom s početka i sredinom 20. stoljeća. Pratio je tijekove i pokušao ih primijeniti u Osijeku, kroz svoj svakodnevni život (govor i bilješke u knjigama na njemačkome jeziku) i djelatnost (prevodilački rad, izdavaštvo, novinarstvo). Posthumno darivanje privatne zbirke lokalnoj knjižnici također možemo shvatiti kao promicanje svojih njemačko-hrvatskih ideja u lokalnoj zajednici.⁶

⁶ Špoljarić, Marijana. Kvantitativna analiza legata Viktora D. Sonnenfelda. // Osječki zbornik, 30(2011). 273-280

3.2. *Legat Magjer*

Rudolfo Franjin Magjer (Zemun, 1884. - Osijek, 1954.), hrvatski je književnik i pedagog. Pisao je pjesme, pripovijetke, publicistiku, epigrame i aforizme. U Osijeku je živio od najranije mladosti, gdje je završio Učiteljsku školu. Radio je u Valpovu i Šljivoševcima kao učitelj, zatim u Osijeku kao pedagog, publicist i književnik. Objavljivao je i pod pseudonimima Čika Rade i Spektator. Od 1909. godine vodio je Klub hrvatskih književnika u Osijeku, osnovan sa sličnim ciljevima kao Družba Braće hrvatskog zmaja, ali s težištem na hrvatsku knjigu i hrvatski jezik. Bio je pokretač i urednik časopisa Jeka od Osijeka te izdavao almanah Mi. Aktivni stvaralački rad Rudolfa F. Magjera bio je 1905. do 1934. godine. Bio je promicatelj hrvatske i slavonske književnosti i kulture, iako je za života i netom nakon smrti bio zapostavljen u književnoj povijesti. Istraživanja Magjerova književnoga djelovanja i utjecaja započeli su kasnije Vladimir Rem, Ana Pintarić, Helena Sablić-Tomić i Goran Rem.

Legat ima 26 njegovih književnih radova (od čega su 3 prevedena na strane jezike) i 6 djela koje je priredio ili uredio, od čega je većina tiskana u Osijeku, zatim neobjavljenu Magjerovu autobiografiju u rukopisu-strojopisu Moja druga autobiografija. Uz to su i fotografije iz Magjerove ostavštine (fotografije s raznih proslava Kluba hrvatskih književnika, i druženja s osječkim intelektualcima onoga vremena pod nazivom "R. F. Magjer u slici i slikama"), originalne grafike-crteže portrete R. F. Magjera, naslovnice knjiga i grafike ex librisa, povelje dodijeljene R. F. Magjeru i sitni tisak (razne dopisnice, novinske isječke).

Legat Magjer Gradskoj i sveučilišnoj knjižnici Osijek ostavlja sin, Miljenko Magjer 1980. godine, o čemu svjedoči korespondencija Miljenka Mađera s ravnateljem Pavlom Blažekom. U svome pismu Knjižnici, Miljenko Mađer navodi razloge zašto ostavlja književnu baštinu Knjižnici: "Želio bih da neka kulturna ustanova u Osijeku zna sve što je u vezi s književnom zaostavštinom mog oca, gdje se ona može naći i što će biti s njom u budućnosti. Mislim na taj način iskupiti svoj dug prem ocu za kojeg znam da je cio život kao književnik i javni radnik posvetio Osijeku".⁷ Unuk Rudolfa F. Magjera, Davor Magjer ostavio je knjižnici autorska prava i dopuštenje za stvaranje digitalne zbirke, čija je realizacija u planu. Konačni proizvod bila bi digitalna zbirka o Rudolfu F. Magjeru, s njegovim književnim radovima, te popratnim materijalima koji ga stavljaju u kulturno povijesni i književni kontekst.

⁷ Mađer, Miljenko. Gradskoj knjižnici Osijek. Delnice, 1980.

Preostali dio ostavštine Rudolfa F. Magjera nalazi se u fondu Državnog arhiva u Osijeku. Osobni je to Magjerov fond, koji se sastoji od njegove osobne dokumentacije (svjedodžbe, osobnici, razne isprave, ugovori, parnice) i njegovih radova. Gradivo je u Arhiv preuzeto 1969. godine od Matilde udove Magjer. Osim njegove osobne ostavštine, preuzeto je i nešto dokumentacije Kluba hrvatskih književnika i umjetnika u Osijeku.⁸ A rukopisna ostavština Rudolfa F. Magjera nalazi se u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu.

Vrijeme nastanka legata Magjer smještenoga u Gradskoj i sveučilišnoj knjižnici Osijek je razdoblje 1905. do 1934. godine. Knjižna građa je u potpunosti obrađena i dostupna korisnicima, dok za fotografije postoji skraćeni zapis koji je nastao još pri primitku građe u fond.

Legat Magjer izdvajamo u fondu Spomeničke zbirke zbog književne ostavštine i bogate kulturno povijesne pozadine nastanka legata. Tako legat postaje živim svjedokom književnoga rada i djelovanja osječkoga intelektualca s početka 20. stoljeća.

- Crveni križ i drugi zapisci sa sela uoči rata / R.[Rudolfo] F.[Franjin] Magjer. Osijek : [s. n.], 1915. (Osijek : Prva hrvatska dionička tiskara)
- Rukovet epigrama / Rudolfo Franjin Magjer ; [vignete D. Renarića i D. Drugovićeve]. Osijek : [s. n.], [1918?]. (Osijek : Prva hrv. dionička tiskara)

3.3. Legat Hengl

Vjekoslav Hengl (Donji Miholjac, 1875. – Osijek, 1961.) bio je poznati osječki gradonačelnik. Završio je studij prava u Beču. U Osijeku je do 1910. godine djelovao kao odvjetnik, a zatim kraljevski javni bilježnik. Od 1920. do 1934. bio je gradonačelnik Osijeka.

Njegova supruga Matilda Wilhelmina (Thildy) Gillming (rođ. 1880.) udala se 1906. godine za Vjekoslava Hengla te je kao vjenčani dar od svojih roditelja dobila zgradu u kojoj je danas Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek. Kasnije su zgradu poklonili gradu s namjerom da to postane galerija, a “Matilda je svoju biblioteku poklonila pred konac svoga života gradu Osijeku”. Kako je Mathilda Gillming bila visoko kulturno osviještena osječka intelektualka i književnica, ona je sa suprugom posjedovala bogatu privatnu knjižnicu. O njezinoj je zbirci knjiga zapisano “Matilda je za svoju biblioteku nabavila

⁸ Jukić, Zita. Rudolf Franjo Magjer : sumarni inventar. // Glasnik arhiva Slavonije i Baranje 11(2011), 549-563.

sve što se tada moglo kupiti s područja filozofije, opće povijesti, povijesti umjetnosti, beletristike i biografske literature”.⁹

U legatu Hengl, većina je knjiga na njemačkome jeziku, nekolicina na francuskom, talijanskom i engleskom jeziku. Većina je knjiga i izdanih u Njemačkoj, s područja književnosti, povijesti umjetnosti, mnogo je kulturnih vodiča i popularno znanstvene literature, što je svjedok da je Matilda bila profilirana čitateljica osječkoga kraja sredinom 20. stoljeća. Tako povezivanje knjiga s njihovim čitateljima (vlasnicima) knjiga svjedoči o društvenom statusu i određenom intelektualnom bogatstvu.¹⁰ U legatu nema previše literature s područja prava, što bi bilo za očekivati s obzirom na zanimanje njezinoga supruga, što je još jedan svjedok kako je to bila više njezina privatna knjižnica. Ex librisi i razne bilješke u knjigama svjedoče o povijesti primjerka (provencijenciji). Pronalazimo tiskani ex libris plave boje Nicole de Szallopeka (osječki trgovac, rođ. 1951.), potpise Helene Krivaj i Marije Janković (obje, prerano umrle Matildine sestre). Iz toga zaključujemo kako vrijeme nastanka legata Hengl nije samo vrijeme života i djelovanja Matilde i Vjekoslava Hengla, nego i znatno ranije, od kraja 19. stoljeća do 1945. godine.

Legat ima oko 5.000 knjiga i nije još obrađen, kao ni sustavno istraživano. Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek dolazi u posjed legata preseljenjem knjižnice 1957. godine u zgradu na Europskoj aveniji - vilu Hengl-Gillming, gdje se i danas nalazi. Matilda Hengl je 1936. godine načinila pismenu oporuku u kojoj je ovu kuću ostavila zajedno s namještajem i s više od 5.000 svezaka knjiga Gradskoj općini Osijek.¹¹

Legat Hengl je za spomeničku zbirku važan zbog intelektualne veličine svojih darovatelja Matilde Gillming i Vjekoslava Hengla. U legatu je i više primjeraka stare knjige:

- Gerhard Anton von Halem's Gedichte. Wien : Ben B. Ph. Bauer, 1818

3.4. Legat Rakoš

Pavao M. Rakoš (Srijemski Karlovci, 1877. - Osijek, 1966.) bio je književnik i prevoditelj. Objavljivao je i pod pseudonimima Branimir Pekarić,

⁹ Živaković-Kerže, Zlata. Utjecaji obitelji Reisner, Gillming, Blau i Hengl na gospodarski i kulturni razvoj grada Osijeka / 5. znanstveni skup “Nijemci i Austrijanci u hrvatskom kulturnom krugu”, Osijek, 18-19.12.1997. // Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice 4(1998), 17.

¹⁰ Alberto Manguel. Povijest čitanja. Zagreb : Prometej, 2001. Str. 226.

¹¹ Božić-Drljača, Vesna. Dr. Vjekoslav Hengl : osječki gradonačelnik, kraljevski javni bilježnik i odvjetnik. // Glasnik arhiva Slavonije i Baranje 11(2011), 307-320.

Selim Rakošev, Ivan Bujuklijev Sozontijević. Nakon gimnazije i učiteljske škole, od 1904. živi u Osijeku, gdje je radio kao gradski činovnik. Pisao je mnoštvo političkih članaka koji su promicali politiku Stjepana Radića. Prevodio je s češkoga, slovačkog, ruskog i francuskog jezika. Istraživanja Rakoševa književnoga djelovanja i utjecaja započeli su Helena Sablić-Tomić i Goran Rem.

Legat ima oko 700 knjiga, pretežno na hrvatskom, slovačkom i slovenskom jeziku, što je za očekivati jer je Rakoš bio književnik i prevoditelj. U skladu s time, i sadržajno je većinom zastupljena književnost, hrvatska, slovačka, češka, ponešto francuske literature. Vrijeme nastanka legata je kraj 19. stoljeća do 1966. godine. Knjige su odmah po dolasku u knjižnicu posebno označene naljepnicama na hrptu, pa tako danas, iako još nisu obrađene, lako se prepoznaju i izdvajaju od ostaloga fonda. Legat je nakon Rakoševe smrti knjižnici poklonila Rakoševa kći Zdenka, zbog prijateljstva s tadašnjim ravnateljem Pavlom Blažekom. Da je Rakoš prijateljvao i s Rudolfom F. Magjerom, svjedoči više posveta u knjigama koje mu je poklanjao (primjerice, u Magjerovoj knjizi *Porivi* piše "U znak prijateljstva, ljubavi i odanosti! R.F.M."). Ostali ex librisi u knjigama također svjedoče o povijesti primjerka knjige: ex libris Radoslav M. Rakoš, Zlatko Rakoš.

- Pred sumrak : pripovjetke / Pavao M. Rakoš. Osijek : Klub hrvatskih književnika i umjetnika, [1935]. (Osijek : Prva hrvatska dionička tiskara)
- Odjeci duše : pripovijetke / Pavao M. Rakoš. Osijek : Naklada pisca, [1934]. (Osijek : Tisak Prve hrvatske dioničke tiskare)

3.5. Legat Pinterović

Danica Pinterović (Osijek, 1897. - Osijek, 1985.), profesorica povijesti na osječkoj gimnaziji, bila je poznata kao knjižničarka i dugogodišnja ravnateljica i arheologinja osječkoga Muzeja Slavonije. Otac Ante Pinterović (Osijek, 1865. - Osijek, 1940.) bio je ugledni osječki odvjetnik i gradonačelnik. Jedan je od utemeljitelja Prve hrvatske dioničke tiskare (1902. godine) i Narodne obrane - prvoga hrvatskog dnevnika u Osijeku. Zaslužan je za osnivanje društva Hrvatski sokol i organizaciju mnogih drugih društvenih događaja u Osijeku. Uvelike je potpomogao i buđenju hrvatske nacionalne svijesti u Osijeku. Oboje, kao znameniti Osječani, poklanjaju dio svoje privatne knjižnice Gradskoj knjižnici. U legatu Pinterović nalazi se oko 300 knjiga. Knjige su na hrvatskom, francuskom, engleskom i njemačkom jeziku, s područja hrvatske i

svjetske književnosti, povijesti, zemljopisa, prirodoslovlja, metodike. Razdoblje nastanka legata je kraj 19. stoljeća do 1980-ih kada je Danica Pinterović poklonila dio svoje privatne knjižnice tadašnjem ravnatelju Pavlu Blažeku za Gradsku i sveučilišnu knjižnicu Osijek. Sve su knjige u legatu označene plavim tiskanom ex librisom vlasnika legata "Advokat dr. Ante Pinterović", kako bi se označilo vlasništvo. Osim toga, knjige posjeduju i ex librise prijašnjih vlasnika (sestre Olge Pinterović) ili raznih darovatelja knjiga Pinteroviću. Veći dio privatne knjižnice Danice Pinterović nalazi se u Muzeju Slavonije Osijek koju im je ona osobno poklonila.

- Smrt smail-age Čengijića : pjesan od Ivana Mažuranića. U Petrinji : brzitiskom i nakladom A. Pirnatha, 1883. (ex libris "Antun Pinterović 1883")
- Pavlimir : drama Gjona Gjora Palmotića. U Zagrebu : Knjižara Dioničke tiskare, 1890.

4. Zaključak

Vrijedni fondovi pisane kulturne baštine nisu dovoljno istraženi, primjereno organizirani, zaštićeni ni prezentirani, zbog nedostataka materijalnih sredstava i dovoljno poučenog osoblja. Potrebno je poboljšati zaštitu i dostupnost baštine, bolje organizirati i upravljati zbirka. Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek, kao središnja narodna knjižnica Osijeka i Osječko-baranjske županije i središnja sveučilišna knjižnica, treba sa svojim funkcijama pridonijeti i području povijesti knjige i knjižnica i istraživanju zavičajnih zbirki Osijeka i Slavonije.

Spomenička zbirka GISKO posjeduje veliku zbirku knjižne građe izdane do 1945. godine, a među kojima je i zbirka rara (stara knjiga), Divaldiana i bogata zbirka legata. Zbirke su fizički dostupne, ali s potpunom ili djelomičnom stručnom obradom. U planu je nastaviti daljnja istraživanja Spomeničke zbirke. Cilj je zbirku sa svim njezinim podzimbarkama stručno obraditi u potpunosti, predstaviti strukturu zbirki (tematika, jezici, vrste publikacija), izdvojiti staru knjigu i posebno vrijedne primjerke knjiga. Započelo se i s projektima digitalizacije Spomeničke zbirke, čime je planirano obuhvatiti zavičajne monografije, zavičajnu periodiku i grafičke mape sa zavičajnim značajem, kako bi se kulturno blago učinilo dostupnim javnosti. Kao jedna od mogućih smjernica za organizaciju i zaštitu spomeničkih zbirki je u suradnji baštinskih ustanova (arhiva, knjižnica i muzeja) jer sve posjeduju kulturno dobro od lokalnoga

značaja. Primjerice, osim u Gradskoj i sveučilišnoj knjižnici Osijek, zbirka Divaldiana se nalazi u Franjevačkom i Kapucinskom samostanu u Osijeku, dio legata Magjer i Hengl nalaze se i u Državnom arhivu Osijek, Magjerova rukopisna ostavština u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, dok se legat Pinterović nalazi u Muzeju Slavonije Osijek. Primjenom novih tehnologija, potrebno je povezati te razasute knjižnične zbirke jer su vrijedni izvori informacija za kulturnu povijest grada i regije.

Analize spomeničkih zbirki, pa tako i legata, doprinos su istraživanju kulturno povijesnih prilika u kojima su bibliofili živjeli i duha vremena u kojemu je knjižnica nastajala. Svjedoci su života u Osijeku kao umjetničkom, kulturnom i političkom središtu na prijelazu stoljeća, rekonstrukcija društvenoga svjetonazora i običaja građanstva. Svi su vlasnici privatnih knjižnica koje posjeduje GISKO bili predstavnici intelektualaca i profiliranih čitatelja osječke sredine 20. stoljeća. Bili su jedni drugima suvremenici, aktivni osječki kulturnjaci, kolege prevoditelji, književnici, političari, gradonačelnici, koji su zajedno sudjelovali u osnivanjima raznih društva (primjerice Hrvatskoga sokola, Prve hrvatske dioničke tiskare, Društva za osnutak stalnoga hrvatskog kazališta i dr.). Svojom ostavštinom u Gradskoj i sveučilišnoj knjižnici Osijek, ostavili su živi trag u kulturi i velik doprinos u obogaćivanju fonda Spomeničke zbirke.

Obrada, organizacija, zaštita i prezentacija Spomeničke zbirke nužna je u smislu očuvanja građe kao dijela kulturnog i društvenog identiteta i očuvanje nacionalne i regionalne baštine. Knjižnica u tome ima veliku ulogu kao čimbenik kulturnoga, društvenog i znanstvenog razvoja.

Doprinos je to očuvanju spomeničke i kulturne baštine Osijeka, Slavonije i Hrvatske.

LITERATURA

Alberto Manguel. Povijest čitanja. Zagreb : Prometej, 2001.

Bösendorfer, Josip. Divaldiana u Osijeku. // Osječki zbornik 1 (1942), 70.

Božić-Drljača, Vesna. Dr. Vjekoslav Hengl : osječki gradonačelnik, kraljevski javni bilježnik i odvjetnik. // Glasnik arhiva Slavonije i Baranje 11(2011), 307-320.

Jukić, Zita. Rudolf Franjo Magjer : sumarni inventar. // Glasnik arhiva Slavonije i Baranje 11(2011), 549-563.

Mađer, Miljenko. Gradskej knjižnici Osijek. Delnice, 1980.

Malbaša, Marija. Osječka bibliografija, sv. 1. Zagreb : JAZU, Centar za znanstveni rad Osijek, 1981. Povijest Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek [citirano: 2012-08-22]. Dostupno na: <http://www.gskos.unios.hr/~descap/iles/Povijest%20GISKO%281%29.pdf>

Špoljarić, Marijana. Kvantitativna analiza legata Viktora D. Sonnenfelda. // Osječki zbornik, 30(2011), 273-280.

Tadić, Katica. Rad u knjižnici : priručnik za knjižničare [citirano: 2012-08-22]. Dostupno na: <http://www.ffzg.hr/infoz/biblio/nastava/dz/text/pog2.htm>

Živaković-Kerže, Zlata. Utjecaji obitelji Reisner, Gillming, Blau i Hengl na gospodarski i kulturni razvoj grada Osijeka / 5. znanstveni skup "Nijemci i Austrijanci u hrvatskom kulturnom krugu", Osijek, 18-19.12.1997. // Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice 4(1998), 17.